

פרק י משנה א (יחידה 17)

העני בליל הסדר

מדריך למורה

משנה זו הפותחת את הפרק ערבי פסחים עוסקת בעיקר בדברים שהקהילה צריכה לדאוג לעניים שבתוכה.

משך הוראה מומלץ: שיעור אחד.

מטרות

1. הישג **מבנה**: התלמיד יארגן את המשנה בתרשים לפי רכיבי הכאמדי"ט.
2. הישג **מושגי תוכן**: התלמיד יכיר את המושג 'סמוך למנחה' וידע שאין לאכול מאז ועד ליל הסדר, כדי שיאכל את המצה בתיאבון.
3. הישג **אוצר מילים**: התלמיד ידע את פירושן של המילים: יפחתו, תמחוי.
4. הישג **הבנה ופרשנות**: התלמיד ידע שגם עני מחויב בהסבה, ואפילו 'עני שבעניים' מחויב בארבע כוסות.
5. הישג **ערכים**: התלמיד יפנים את חשיבות העזרה לעניים ולאחר, בפסח ובכל זמן.

פתיחה

מטרת הצעת הפתיחה שלהלן היא להקדים את המחשבה על המסר במשנה, ולכוון את הלימוד לכיוון המסר.

לשאול את התלמידים: במה לדעתכם יפתח פרק עשירי העוסק בליל הסדר? במה תעסוק המשנה הראשונה על הלילה החשוב הזה? יתכנו תשובות שונות ממצוות הסדר, למבנה הסדר וכו'. באמת – המשנה מפתיעה אותנו. לקרוא את המשנה ולבקש מהתלמידים לזהות מהו הדבר המרכזי שבו עוסקת המשנה – בדאגה לעניים שגם הם יהיו בני חורין בפסח. מכאן כדאי להיכנס ללימוד המשנה, ולאחריה לקיים דיון על המשמעות של המסר.

(נכונה העובדה שהפרק בנוי בגדול לפי סדר כרונולוגי ואלו דברים שנעשים לפני החג. אבל יש לזה גם מסר משמעותי: אתה לא יכול להיכנס לחג ולהיות בן חורין אם לא דאגת שגם החבר שלך ירגיש כמוך)

גוף השיעור

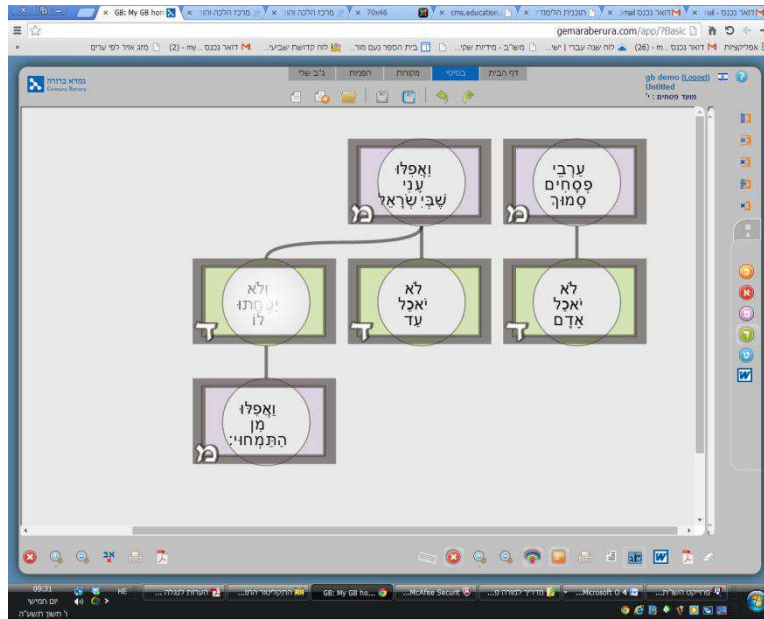
א. מבנה

כיוון שמבנה המשנה מורכב, במשימה 1 ניתנים 'קביים' כדי לסייע לתלמיד.

בסעיף א' התלמיד מתבקש לזהות במי עוסקת המשנה – ראשית באדם רגיל, אחר כך 'עני שבישראל' ולבסוף 'אפילו מן התמחוי' – מביאורי המילים מובן שמדובר בעני מרוד.

סעיף ב מגלה לתלמיד שכל הדינים במשנה מתחילים במילה לא.

על ידי צירוף של מה שלמד בשני הסעיפים הראשונים התלמיד יוכל לבנות את התרשים בסעיף ג.



ב. מושגי תוכן

המושג סמוך למנחה מוגדר במדויק בחוברת. חשוב שמעבר לכך התלמידים ידעו שזהו החלק האחרון של היום, השעות שלפני השקיעה.

במשימה 2 התלמיד מתבקש לשים לב בעצמו לכך שבערב אוכלים מצות, ולחשוב מדוע זה קשור לאכילה סמוך למנחה.

בנוסף לכך כדאי להרחיב לפי דברי הרמב"ם: "אסור לאכול ערב פסח מקודם המנחה כמעט, כדי שייכנס לאכילת מצה בתאוה, אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות, ולא ימלא כרסו בהן... ויהיו מצוות חביבות עליו" (הלכות חמץ ומצה ו, יב).

ג. הבנה ופרשנות

משימה 3 עוסקת בהבנת הדינים הבאים במשנה. שני הדברים שאסור שעני יוותר עליהם הם הסיבה וארבע כוסות. כדאי להסב את תשומת הלב של התלמידים שאלו לא מצוות דאורייתא שלמדנו עליהן בהקדמה, אלא מצוות מדרבנן, שקשורות לדרך החירות שבה עלינו לנהוג בליל הסדר. כל אדם מישראל, אפילו אדם עני, צריך להרגיש כבן מלכים בליל הסדר (הרחבה בעיקרון הזה בסוף הדף).

משימה 4 מקשרת את הדין להלכה בשולחן ערוך ולמנהג ישראל "קמחא דפיסחא", ול"כל דיכפין ייתי וייכול".

ד. תורת חיים

החשיבות של העזרה לעני סביב החגים היא מרכזית מאד בשמחת החג, מפורסמים דברי הרמב"ם (המופיעים גם בשולחן ערוך):

וכשהוא אוכל ושותה, חייב להאכיל גם לגר ליתום ולאמנה עם שאר העניים האומללים, שנאמר (בתורה): "והלוי והגר והיתום וגו'". אבל מי שנועל דלתי חצרו ואוכל ושותה הוא ואשתו ובניו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצווה, אלא שמחת כרסו"

במשימה התלמידים מתבקשים לקחת זאת לחיים הפרטיים שלהם, מה הם כנערים יכולים לעשות למען העניים בפסח ובזמנים אחרים.
חשוב שיבינו שיש דרכים רבות לתת ולא רק בכסף.

סיכום

שני הסעיפים הראשונים עוסקים בתוכן.
כמו שכתבנו בפרק א', כדאי לחזור למטרות ולוודא שמימשנו את כולן.
שיעורי הבית מטרתם לממש את המסר, ולהעבירו למעשה.

הרחבה בנושא החירות

בין השורות של משנה זו נמצא מושג החירות. אנחנו מחויבים שגם עניי שבִּישׂרָאֵל ירגיש בן חורין (דווקא אלו המחויבויות שמוטלות עלינו במשנה – אלו שקשורות בחירות!)
החירות, כך אנו לומדים, אינה תלויה במצב הפיזי של האדם, גם עניי בִּישׂרָאֵל הוא בן חורין. גם אם יש לי קשיים או בעיות אחרות אני יכול להיות בן חורין.
להרחבה ולהפנמה במסר הזה ניתן להשתמש בחומרים הבאים לפי כמות הזמן העומדת לרשותכם, לשילוב בשיעור חברה או שיעור אחר:

1. סיפורה של מיכל:

פסח מתקרב, כל שנה אני כל כך מחכה לפסח, אבל השנה... מאז שפיטרו את אבא מהעבודה הכול כל כך אחר. רגע, מרוב דאגות שכחתי לספר לכם על עצמי:
קוראים לי מיכל, ואני בת 11 וחצי. עוד חצי שנה בת-מצווה. אבל האמת היא שקשה לי לשמוח בזה. אף פעם לא היינו עשירים – תמיד היה לנו כסף בדיוק למה שצריך. אמא עם האחים הקטנים בבית, ואבא עובד במפעל של תכשיטים. אבל המפעל נסגר, ואבא שלי לא מצליח למצוא עבודה. החברות שלי מדברות ומתכננות את האירוע של בת המצווה, ואני יודעת שאני לא אוכל לחגוג כמוהן. לא רק זה – בקושי יש לנו כסף לאוכל, לבגדים, לדברים שצריך. אבא שלי מוצא עבודות קטנות, אבל זה לא מספיק למשפחה הגדולה שלנו.

גם השבתות שלנו כבר לא נראות כמו פעם. בכל יום חמישי מגיע אלינו ארגז של מצרכי מזון. האחים הקטנים שלי ממש שמחים, תמיד יש שם איזה ממתק. אבל אני לא יכולה לשמוח. כל פעם זה דוקר לי בלב שאין לנו משלנו ואנחנו צריכים לקבל מאחרים. גם אמא שלי מתביישת. כשמגיע הארגז, אני לא מסתכלת על הפנים של ההורים שלי, רצה לחדר, ולפעמים אפילו בוכה. בסעודת שבת אין את האוכל שאנחנו רגילים, אמא מבשלת ממה שקיבלנו, ויש כבודות מעיקה, זה מזכיר לנו את המצב הקשה שלנו.

עכשיו פסח מתקרב, קשה לי לחשוב שאנחנו נהיה עצובים בחג. שנרגיש כל הזמן עניים ומסכנים. זה היום שבו כולנו יצאנו ממצרים, שכולנו בני חורין!

שאלות למחשבה:

האם מיכל יכולה להרגיש בת חורין? מה אומרת על כך המשנה?

מהי הדרך שבה מיכל יכולה להרגיש בת חורין?

2. קישור לחיים של התלמידים

א. סיום לסיפור של מיכל

אני מתביישת לספר, אבל כשאני קוראת את המשנה הזאת יש לי דמעות בעיניים. ערבוביה כזאת של התרגשות, שמחה ועצב. אני מבינה שגם אנחנו, במצב הקשה שלנו, צריכים להרגיש בני חורין. בלילה הזה אנחנו צריכים להתגבר על כל מה שעלול להפריע לנו להרגיש את החירות. זה נראה לי כל כך קשה עכשיו...

בעצם, לא רק עוני יכול להפריע לנו להיות בני חורין. יש כל כך הרבה דברים שעלולים לגרום לנו להיות משועבדים. אני נזכרת בכל מיני מצבים שראיתי בשבוע האחרון, שממש מתחברים לי לזה.

ב. סיטואציות מחיי התלמידים

(לתאר לתלמידים את ארבעת המקרים הבאים, על כל אחד מן המקרים התלמידים מתבקשים לומר האם לדעתם הם משועבדים או בני חורין, ולנמק את דעתם).

א. שלושה ילדים, גלעד אומר לצחי: תגיד במי אתה הולך לבחור למועצת תלמידים?
אורי (מבט מאיים): צחי, תזכור מה אמרתי לך שיקרה אם לא תבחר בי.
צחי: אה... ברור, באורי.

ב. כמה ילדים עומדים ליד פיצה ואומרים את המשפטים הבאים: בואו ניכנס כבר, כן זו פיצה מעולה, זו הפיצה הכי טעימה שאכלתי בחיים, אף אחד לא ידע שנכנסנו, לידם עומד ילד אחד ואומר: אבל חברים, אין תעודת הכשר על הפיצה הזאת, אני לא אוכל!

ג. ילדה מעתיקה בבחינה, בלון מחשבה: רק שאני לא אכשל במבחן הזה, ההורים שלי יכעסו עלי!

ד. ילד ולידו חפיסת שוקולד. בלון מחשבה: אני אוכל רק קצת, שירה לא תשים לב. היא תמיד לוקחת מהממתקים שלי, אז גם אני יכול לקחת משלה. לא! זה לא שלי, ולא אקח, אפילו שממש מתחשק לי! (אפשר בתמונה הבאה לראות אותנו מכניס את השוקולד למקרר או למגירה).

ג. משימה לכתובה אישית (ניתן לתת לבית)

חשבו על מצב מהחיים שלכם, שאתם מרגישים שנהגתם בו כבני חורין באמת. תארו את המצב וכתבו – לאיזה דבר הייתם עלולים להיות משועבדים?